

- Върнахте се, при това не само физически. Тук пренесохте резултата от четвъртвековната си дейност в САЩ – документалните и материални свидетелства за дейността на българската емиграция.

- Тази дейност може да се измери и чисто физически. Макар че аз все още я смятам на брой контейнери и ТИР-ове. Нямам представа какъв е обемът на тази, „Другата България“, ако използвам израза на мъдреца Стефан Попов. Мога да ви кажа само колко етажета от къщата ми са запълнени с кашони и шкафове. Работата с подреждането обаче върви сериозно и надявам се съвсем скоро ще мога да ви съобщя обема в мерни единици, валидни за цивилизования свят – т.е. в линейни метри. Така се мерят архивите по света. А не както това все още е у нас, по старата съветска система – по бройка архивни единици.

- Количеството – едно на ръка. Но то не е определящо, ще се съгласите с мен. Какво да очакваме от архива. Обикновено се очакват сензации...

- Сензации може и да има. Но не това е целта на колекцията. Какво като покаже, ако я имам, разбира се, лопатата, с която нашенецът от Швейцария е разкопал гроба на Чарли Чаплин? Много по-ценна, но не жълто-сензационна е тухлата от един, отдавна разрушен български храм в Шатите. Или писалката на виден американски журналист от български произход. И като заговорих за предметите, искам да кажа с какво колекцията е уникална. Защото тя е дух и материя, дето се вика. Тук наред с писмата на българските емигранти, протоколите на техните организации, снимки от техния живот има изключително много предмети от техния бит, аудио и видеозаписи. Затова си мисля, че когато подредим всичко, посетителят ще придобие максимална представа за живота на нашите сънародници в Северна Америка. Такова нещо в България няма – или ще е архив, или ще е музей. Или пък като Музей на София, който е музей по статут, но няма зала, където да изложат експонатите. Това ми е голямата амбиция, да пресъздам миникосмоса на българската диаспора в Северна Америка.

- И всичко това сам?

- Остави че сам, ами „отникъде взора надежда не види“, както е казал поетът. Хайде, остави ме мен, да вземем отношението към емиграцията като цяло. Какви са акцентите на Министерството на външните работи – Западните покрайнини, банатските, молдовските българи – изпуска се питомното, за да се гони дивото. Казавам го с цялото си уважение към онези изстрадали бегълци, изкарали няколко поколения по съветско и румънско. Но емиграцията в САЩ и Канада е абсолютно пренебрегната. Броят на българските емигранти в САЩ е малък и затова, за да се чуе

нашата дума, ние трябва да имаме подкрепа от българската държава. Неизвестни ли сме, тогава ние избобихме влизаме в политическите сметки на тамошните политици. За какво лоби можем да говорим тогава? Лобираш за някого, от когото ти сетне ще имаш полза – не в буквалния балкански вариант на тази дума, която има звучно и точно местно значение „келепирджилък“. А за българската емиграция какво се

укур и огорчение – „нашите дремат“. Опитите да се дискредитира емиграцията с публикации по милиционерските списания водеше до обратен ефект. Христо Огнянов ми е разказал за един българин, който подир неуспешно бягство лежал в затвора. И там, докато лежал в килията и четял единствено разрешената му литература – униформеното списание „Антени“, научил за дейността на българското ядро в

дотук. Но аз написах и издадох със собствени средства три книги – една десета от амбициозната ми издателска програма – „Лушин“, за комунистическите зверства в Неврокопския край след 1944 г., „Българската емиграция в Северна Америка Т. 1“ и „Непримиримият Илия Минев“. За издаването на тези книги аз платих със собствени пари – около 40 000 лв. Разпратих ги по българските национални институции,

В дълг сме пред българската емиграция

Д-р Иван ГАДЖЕВ, директор на Института по история на българската емиграция в Северна Америка „Илия Т. Гаджев“, пред „ПРО и АНТИ“

чува – малко сме, но сме прънати. Кой го е вня тогава. И ако не можем да догоним количеството на поляци и гърци, то поне да догоним тяхната ефективност. Ето, съседна Гърция има Министерство на емиграцията. При това с ясна и непроменяема през годините доктрина.

А какво е при нас? Кой се занимава с българската емиграция? Да оставим настрана, че след всички административни салтоморталета през тоталитарните години Славянският комитет си остана едно и също нещо. Не се промени много и през първите години на демокрацията. Въпреки че виждам сега в него едно желание за работа – все едно – ръцете им са вързани с финансова примка. Имам чувството, че ако решат да изпратят по една коледна картичка на всеки български емигрант (говоря за единичните, а не за компактните маси, каквито са в Западните покрайнини, Банат, Бесарабия и Молдова), годишният бюджет ще приключи със закупуването на пощенски марки. А това е държавна институция, не може да се разчита да мине на фотосинтеза. Тя е връзката с българската емиграция и трябва държавническо отношение към нея. След барон Мюнхаузен никой не е успял да се самоизтегли от блатото, издърпвайки се за перчема.

- В дълг сме към българската емиграция.

- Точно така. Тук не става дума за едно „мерси“, разбира се. Но ние бяхме нещо като коректив на онова комунистическо време. За това най-добре говори отношението на тогавашната милиционерска държава към нас. То бе както на турците към хъшховете. Ненаправно архим. Елдров нарече българите от дружеството „Петър Берон“ – „академичко-хъшове“. Докато българският народ виждаше емиграцията като „нашите отвън“. Кога с възхита – „нашите действат“, кога с

Д-р Иван Гаджев е роден през 1937 г. в гр. Гоце Делчев. По политически причини е принуден да емигрира и се установява в гр. Детройт, САЩ. През 1976 г. в памет на баща си – Илия Гаджев, убит без съд и присъда от комунистите, той създава Научен институт на негово име. След демократичните промени д-р Ив. Гаджев премества в родината този забележителен институт, включващ огромен архив, автентични документи, редки книги, фотоси и спомени от бита, политическата и обществената атмосфера, оформили облика на българските колонии из Новия свят. За целта в родния си град той издига внушителна сграда.

Мюнхен, около радио „Свободна Европа“. Значи имало хора – речъл си нашенецът. Тези публикации вършеха работа, защото, дори когато ни хулеха, те говореха за нашата дейност. Всъщност българската емиграция беше българската опозиция през всички тези мрачни комунистически години.

- Емиграцията май е опозиция и сега. И имам чувството, че изобщо не използват вашите качества.

- Е, там е бялата. Ние се изграждахме и утвърждавахме в едно общество, към което, казват, България се стреми днес. Никой не се е обърнал към нас за съвет, за експертно мнение. То, вярно, че поговорката „пари ми дай, акъл не ща“ е коймай единствено българска. Но това, че не ни помагат за това, с което сме се нагърбили да правим, е, меко казано, безотговорно. Извинявайте, че ще дам пример със себе си, правя го не от нарцисизъм, а нали знаете, човек най-добре познава собствения си живот и дейност. Не говоря за парите, които хвърлих, за да построя сградата на Института по история на българската емиграцията в Северна Америка „Илия Т. Гаджев“. За всичките пари, които съм потрошил, за да създам този информационен масив, че и да го дотърпя през цял океан чак

Ако искате да разберете колко от тях не се отзоваха дори с едно писмо (не с благодарност за подаръка, ами със съобщение, че просто са получили препоръчаната пратка), отворете телефонния указател и избройте съответните институции. Колкото преброите – толкова не са ми изпратили и едно писмо. А аз мисля, че поне Министерството на външните работи могат да откупят част от тиража, за да го изпратят по света – особено книгата за българската емиграция в Северна Америка разобличава толкова заблуди... Или пък книгата за Илия Минев, съдържача уникалното интервю с този мъченик, когото той ми даде в моя дом в Съединените щати, където беше, извинявайте за нескромността, на мои разноски. Същият Илия Минев, който умря в забравата, а сетне по време на погребението политици и синдикалисти с ластични крака и убеждения търчаха и се блъскаха около ковчега му, за да се увековечат на „кадро“, и които бързо събраха 10 000 лв. за надгробен паметник. Въпреки че, ако му бяха дали парите приживе – щеше да има за хляб поне за 3000 дни напред по тогавашните цени. И от тези дарители никой не купи книга...

Въпросите зададе
Бойко КИРАКОВ